

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ХИЗМАТЛАРИНИНГ ЎРНИ

Рузимов Иномжон Гайрат угли

*Самарканд давлат университети Каттакургон филиали
Банк иши ва аудити йоналиши 21-07 гуруҳ талабаси*

Санакулов Шохрух Баходир угли

*Самарканд давлат университети Каттакургон филиали
Банк иши ва аудити йоналиши 21-07 гуруҳ талабаси*

Хасанов Ахмад Шодиярович

*Самарканд давлат университети
Каттакургон филиали уқитувчиси (илмий раҳбар)*

Аннотация: Мақоланинг асосий мақсади халқаро тажриба ва инновацион ғояларга ҳамда назарий-методологик базага асосланиб, республиканинг чакана ҳисобкитоб соҳасини такомиллаштириш юзасидан хулоса ва таклифларни тақдим этишдир. Ушбу илмий мақолада чакана ҳисоб-китоб тўлов тизимида инновацион технологияларни қўллашнинг назарий ва амалий асослари, унга таъсир этувчи омиллар, мамлакат тижорат банклари томонидан бу йўналишда олиб борилаётган амалий чора-тадбирлар ёритилган

Abstract: Banks and banking in the article operations and development stages of the currency system are reflected. Issues such as international currency relations, national currency system, ensuring the exchange and stabilization of the national currency exchange rate have been expressed.

Калит сузлар: валюта, миллий валюта, халқаро кредит, жаҳон валюта тизими, валюта курси, валюта rischi, валюта савати

Key words: Currency, national currency system, international credit, world currency system, exchange rate, currency risk, currency basket.

Халқаро тажрибадан маълумки, молиявий хизматлар бозорининг самарали, барқарор ва ҳаққоний фаолият юритиши учун молиявий институтлар профессионал меъёр ва этикага эга бўлиши, молиявий бозорни регулятор томонидан самарали назорат қилиниши ва тартибга солиниши, молиявий хизматлардан фойдалана олиниши ва истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиниши ҳамда аҳолининг молиявий саводхонлигини ошириш имконияти каби ўзаро боғлиқ бўлган омилларни кўзда тутати. Рақамли бизнес бу – жисмоний ва рақамли дунёларни бирлаштирадиган янги бизнес-моделларнинг пайдо бўлишидир.

Ижтимоий тармоқлар, смартфонлар бозори, интернетга кенг полосали уланиш, машинали ўқитиш технологиялари ва сунъий интеллектнинг «портлаб» ўсиши тижорат банклари, компаниялар фаолият юритаётган дунёни ўзгартириб юборади. Улар ёки янги бозордаги бўш жойларни эгаллашлари ёки мавжуд бўш ўринларни ўзгартирган ҳолда ўзларини ўзгаришларга мослаб олиши лозим бўлади. Шундай бўлиб чиқадики, ташкилотларнинг рақамли ўзгартириш бу – янги ахборот технологияларини ривожланиши ва бутун дунё бўйлаб фаол тарқалишига жавоб ҳисобланади. Бу борада Президентимиз Ш.М.Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномада “Тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шарт. Бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини беради. Зеро, бугун дунёда барча соҳаларга ахборот технологиялари чуқур кириб бормоқда. Рақамли технологиялар нафақат маҳсулот ва хизматлар сифатини оширади, ортиқча харажатларни камайтиради. Шу билан бирга, мени жуда қаттиқ ташвишга соладиган ва безовта қиладиган энг оғир иллат – коррупция балосини йўқотишда ҳам улар самарали воситадир. Буни барчамиз теран англаб олишимиз даркор” деб таъкидлаб ўтдилар.

Рақамли ўзгартириш турли даражаларга эришиб, улар ўртасидаги фарқ иккита атама - «рақамли кўринишга келтириш» ва «рақамлаштириш» ўртасидаги фарқ билан бир хил маънога эга бўлади. Рақамли кўринишга келтириш бу – ахборотни жисмоний воситалардан рақамли воситаларга ўтказишдир. Бунда ахборот структурасининг ўзгариши рўй бермайди: у фақат электрон шаклга эга бўлади, холос. Рақамли кўринишга келтириш кўпинча мавжуд бизнесмоделни такомиллаштириш ва бизнес-жараёнларни оптималлаштириш учун фойдаланилади. Рақамлаштириш эса – рақамли шаклда бўлган бутунлай янги маҳсулотлар яратишдир.

Рақамли маълумотлар қимматбаҳо иктисодий ресурс ҳисобланса-да, у рақамли тафаккурга айланганидагина фойда келтиради. Рақамли иктисодиёт кириб келиши билан рақамли платформалар яратиш ва тез суръатларда ўсиб бораётган рақамли маълумотларни монетизация қилиш муаммолари вужудга келмоқда. Бунда қиймат ярата олиш йўллари, мазкур жараёнлардаги тўсиқларни бартараф этиш воситаларини аниқлаш муҳимдир. Бу қийматни яратиш ва тарқатиш салоҳиятини, қийматни янгилаш, бошқариш ҳамда қийматни қўлга киритиш шакллари тушуниш имконини беради. Ўзбекистон Республикаси Марказий Банки Бошқарувининг “Банкларни рўйхатга олиш ва улар фаолиятини лицензиялаш тартиби тўғрисида”ги низомга ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш” ҳақидаги 2018 йил 30 июндаги 22/5-сонли қарорининг

биринчи бандида Ўзбекистон қонунчилигига илк марта рақамли банк тушунчаси олиб киритилди;».

«Рақамли банк - инновацион банк технологияларидан фойдаланган ҳолда (касса хизматини кўрсатмасдан) банк хизматларини масофавий кўрсатувчи банк ёки унинг таркибий бўлинмаси. Рақамли банклар томонидан банк хизматларини масофавий кўрсатиш банкнинг ички тартибларига асосан қонун ҳужжатлари талабларини инобатга олган ҳолда амалга оширилади;».

Ҳозирги кунда республикаимиз ҳукумати томонидан банк тизимини ривожлантириш учун 2020 йилдан бошлаб ҳар бир банкда кенг қўламли трансформация дастурини амалга ошириш, бу борада банкларнинг капитал, ресурс базаси ва даромадларини оширишга алоҳида эътибор бериш, ахборот технологияларини кенг татбиқ этиш орқали уларнинг дастурий таъминотини тубдан янгилаш, шу йилнинг 1 июлига қадар “кредит тарихи” ахборот тизимини тўлиқ ишга тушириш ҳамда соҳа учун замонавий кадрлар тайёрлаш каби кескин чоралар кўриш вазифаси белгиланган.

Президент Ш.М.Мирзиёев таъбири билан айтганда, “Афсуски, банк тизими рақамли технологияларни қўллаш, янги банк маҳсулотларини жорий этиш ва дастурий таъминотлар бўйича замон талабларидан 10-15 йил орқада қолмоқда. 2020 йилдан бошлаб ҳар бир банкда кенг қўламли трансформация дастури амалга оширилади. Бу борада банкларимизнинг капитал, ресурс базаси ва даромадларини ошириш алоҳида эътиборимиз марказида бўлади” деб таъкидлаб ўтганлари алоҳида аҳамиятга моликдир. Интернет ва электрон савдо тизими ривожлангани сайин инсонларнинг “узоқлардан-масофадан туриб” электрон пуллар орқали тўловларни амалга оширишларига тўғри кела бошлади. Бунда масофадан туриб пулни қўлдан қўлга беришнинг эса умуман иложи йўқ. Шунинг учун ҳам пулларни бир инсондан иккинчисига масофадан туриб ўтказиш жараёнида ўзига ҳос воситачиларга, яъни электрон тўлов тизимлари, банк ёки курьерларга мурожаат этиш керак бўлади. Ҳар қандай воситачи эса бажараётган пул ўтказмаларига боғлиқ операцияси учун қандайдир тўлов олиб қолади, чунки ҳеч ким текинга ишлашни ҳоҳламайди. Ўтказилаётган пул миқдори қанча кўп бўлса, воситачига бўлган тўловлар туфайли пулни йўқотиш ҳам шунчалик кўп бўлади.

Блокчейн — бу бир-бири билан интернет орқали боғланган кўплаб компьютерларда бир вақтнинг ўзида сақланувчи тақсимланган маълумотлар базаси ҳисобланади.

Блокчейн технологиялари томонларнинг ҳеч қандай воситачисиз битимларни хавфсиз, ишончли амалга оширишга имкон берувчи технологиядир. Уни кўпчилик криптовалюта технологияси сифатида билса-да,

аслида блокчейндан рақамли идентификация, эгалик ва мулкый ҳуқуқлар ҳимояси, тўлов тизими сифатида фойдаланиш мумкин.

Ethereum - каби блокчейн базасида ишлайдиган очиқ манбали платформалар анъанавий ҳуқуқий жараёнларсиз ҳар қандай активлар бўйича битимлар тузиш, банк хизматларини кўрсатиш имконини беради. Ҳозирда жаҳоннинг турли мамлакатларида молиявий технологиялар, ер ресурсларини бошқариш, транспорт, соғлиқни сақлаш, таълим соҳаларида блокчейн тизимидан фойдаланилади. Блокчейн тизими ҳар қандай соҳанинг шаффофлик даражасини оширади, коррупция ҳолатларининг камайишига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати ва сайтлар:

1. Sh.Abdullayeva “Pul, kredit va banklar” Toshkent Moliya instituti, 2003 yil.
2. T.I.Boboqulov, U.A.Abdullayev “Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari” Toshkent Moliya instituti, 2019 yil.
3. A.O’lmasov, A.Vahobov “Iqtisodiyot nazariyasi”, Toshkent “Iqtisodiyot-moliya” 2014 yil.
4. www.lex.uz
5. www.ziynet.uz